

(META)FIZIKA NAŠIH ŽIVOTA

(**Vlad Zografi: Sporedni efekti života, preveo s rumunskog Đura Miočinović, Književna radionica Rašić, Beograd, 2020**)

Godina 1948. bila je dvostruko važna za Argentinca Ernesta Sabata. Konačno je objavljen njegov dugo skrivani roman *Tunel* i od tog trenutka, naučnik s ozbiljnom reputacijom, konačno je postao pisac. Šta je nateralo jednog fizičara, saradnika Irene Kiri i Frederika Žolije, da napusti naučno-istraživački rad, eksperiment i empiristički pristup ontološkim upitanostima i nastavi karijeru pisca koji svoju poetiku fundira na metafizičkom obrascu mišljenja? Bez sumnje, upravo sumnja. U granice eksperimentalne nauke. I poverenje, o čemu je često i govorio, u potrebu jednog drugačijeg procesa saznavanja, izvan isključivo iskustvom potvrđenih datosti. Tačnije, ista ona sumnja koja kontinuirano, posredstvom filozofije, destabilizuje poznate sisteme, uspostavlja nove ne bi li ih dekonstruisala i anticipirala moguće buduće antagonizme između materije i duha, racionalnog i intuitivnog, fizike i metafizike, doveđeći epistemologiju u stanje „večite pripravnosti“ i vibracije.

Nešto slično čini i savremeni rumunski pisac Vlad Zografi, doktor atomske fizike. Činjenica da potpisuje jednu zbirku priča, nekoliko pozorišnih komada, svi su poneli Nagradu Saveza pisaca Rumunije, dva romana, kandiduje ga za ozbiljno zvanje pisca stasalog među naučnicima. „Kako je čovek dospeo do toga da bude ono što je danas... šta nas je to oblikovalo tako da dobijemo sliku sveta u kojem živimo“, pita se jedan od junaka romana *Sporedni efekti života* i malo dalje u tekstu nastavlja, „odgovor koji nam automatski pada na pamet jeste kultura, ona kultura koja, uprkos najsumornijim predskazanjima apostola pragmatizma, za nas još nije umrla, i koja je zapravo humanistička kultura“. Junak koji izgovara ovo je naučnik, pozitivista, a navedeni citat je deo uvodnog poglavlja, nazvanog „Pristupni govor Euđena Papadopola Rumunskoj akademiji (fragment)“. Poglavlje višestrukо relevantno. Kao intencija idejnog koncepta i formalnog strukturisanja romana. Deo iskaza budućeg akademika koji sugerije mogući odgovor na postavljeno pitanje već u inicijalnom sloju formira konflikt. Apozicijski dodatak „uprkos najsumornijim predskazanjima apostolima pragmatizma“ postavlja naučno znanje i njen metodološki koncept spoznaje u opozit prema „humanističkoj kulturi“ koja, ako pratimo dalje izlaganje budućeg akademika, postulira nešto što se naziva „kulaturom duše“. Zografi s namerom otvara svoj obimni roman upravo ovim izlaganjem jednog naučnika, a eseistički diskurs u ovom slučaju samo je jedan od narativa koji će ispisati poziciju savremenog čoveka na raskršću epoha, analogne, poznate i digitalne, nove, još uvek nepoznate.

Odnos naspramnosti, koji nije nužno i konfliktan, temeljan je odnos na kojem počiva celokupna radnja romana. Najpre, postupak umnoženog fokusa, jer Zografijevi junaci govoraju iz vlastitog spoznajnog rakursa, osim što razbija klasičan linearни tok i doprinosi

polemičkoj perspektivi, ima efekat simultanog događanja. Budući akademik i diskurs esejičkog promišljanja o poretku tenzije između nauke i humanistike, jedna novinarka i aktivistkinja, njena priateljica zaposlena u marketingu, jedan psihijatar i, najvažnije, jedan autistični tinejdžer, postaju akteri napete, savremene egzistencijalne forme ispoljavanja kulture pozitivizma s jedne i „kulture duše“ s druge strane. S pravom se pita budući akademik – kako je civilizacija opstajala i kako je veliku umetnost stvorila i u vremenima pre Kopernika ili pre Darvina, da li je nepoznavanje heliocentričnog sistema ili teorije evolucije sprečilo nastanak nekih umetničkih dela koja su danas deo civilizacijskog kontinuma? Ta pitanja postavljena na početku, kao deo jednog naučnog izlaganja i diskursa koji takvo izlaganje prati, dobijaju svoj događajni pandan u daljem toku radnje. Gotovo neprimetno uvođenje u priču mistične trojke koja prati novinarku Nađu i njenog partnera, te istragu koju će Andrej pokušati da sproveđe unosi dozu tajanstvenosti u radnju, obogaćuje je u površinskom sloju dok će u osnovi biti savršen fon na kojem će se jasnije ocrtavati razlike između junaka i dva elementarno suprotstavljeni koncepta – „kulture pragmatizma“ i „kulture duše“.

S jedne strane upitanost, zajednička gotovo svim junacima, zašto radimo to što radimo, da li je slučajnost zapravo sudbinska nužnost maskirana dominantnom pozitivističkom logikom kada nam se čini da u uzročno-posledičnom sledu događaja možemo učestvovati svesnom namerom da tok stvari izmenimo dok smo, u stvari, samo element nužnosti, šta uslovjava religijsko mišljenje, šta je red a šta haos, te sa druge, različiti pristupi junaka da pronađu odgovore na ta pitanja. Polifonija glasova, kada svako od junaka ima, i u posebnim poglavljima ispoveda, svoj stav o stvarima koje se u datom trenutku dešavaju, a osenčene su pomenutim upitanostima, stvara monumentalnu fresku savremenosti. Svi ti ljudi, njihovi poslovi i vlastita interesovanja, uključujući i autističnog dečaka Roberta čiji fokus Zografi povremeno prezentuje tokom svesti i koji je važan kao specifičan, inteligentan, pokazuje se, komentar na sve što se u njegovoj okolini dešava, autentični su junaci naših dana.

Najpre novinarka Nađa i njena priateljica Teodora, prva u neprekidnom aktivnom disputru sa gotovo svim postulatima savremenosti kojim ona pokušava da markira i naglasi etičku ravan životnih odnosa, druga kao izraz individualističke težnje za alternativnim tokovima suočavanja sa svakodnevicom, apologeta estetičkog principa u naporu da „od kakofonije života“ napravi „estetski objekat“, psihijatar Andrej, osim kao privatni detektiv u rešavanju jedne društvene afere, i ideolog upravo tog alternativnog oblika mišljenja. Jedna keramička posuda u njegovom stanu postaje lajtmotiv te „podzemne struje“ saznavanja, lišene pozitivističke dogme i gotovo statusni simbol kojem se Andrej uvek vraća kada oseti snagu spoljašnje prepreke i vlastitu slabost da je savlada. „Sedim zavaljen u fotelji, s nogama na stolu, povlačim dim iz cigarete i vidim kako se vreme kotrlja u udubljenju crne keramičke posude ispred mene...“ To crnilo, kao vreme nepoznato, budućnost neizvesnosti, ima dejstvo magme iz koje Andrej crpi snagu i kojoj se vraća. U toj maglovitoj sferi, bar za nas, s ove strane, uronjene u pojavnje, fizičke oblike ispoljavanja stvarnosti i relacija u njoj, boravi i autistični dečak Robert. Njegova vizura je posebno zanimljiva u toku radnje romana jer postaje, u tom obliku toka svesti, upravo prepostavljena skrivena, latentna istina i komentar na sva zbivanja, na sve junake koji ga okružuju i za koje je on enigma, ali i izvor frustracije često, kao za njegovu sestruru Teodoru. Takođe, a to je važan sloj

romana, Robert je objekat i naučne radoznanosti. Upravo na tački susreta njegovog autizma sa željom okoline da mu pomogne i izleči ga, kada nauka zapravo vrši eksperiment nad njim, opstaje i razvija se drama dva koncepta: kulture pragmatizma i kulture duše. Opređujući se za multiperspektivu i višeglasje, Zografi mozaičkom strukturom romana održava ravnomeran, dobar tempo priče i angažuje čitaoca kao saučesnika u rešavanju mistrije s početka radnje, kada treba otkriti motiv trojice opskurnih muškaraca i njihovo prisustvo u životu Nađe, i angažuje ga kao mogućeg sagovornika koji se slaže ili ne sa postavljenom dijagnozom vremena na granici analognog i digitalnog života. Gotovo da svako od junaka postaje ideolog svog aktuelnog okruženja, Nađa novinarskog i medijskog, Andrej lekarskog esnafa i primenjene metodologije u lečenju psihičkih bolesti i zavisnosti, Teodora marktinškog, ali njihove refleksije o poslu kojim se bave i odnosima koje stvaraju, prijateljskim, partnerskim, ljubavnim, ne redukuju značaj ovog romana na domen isključivo romana ideje. Naizmenična smena njihovih perspektiva upotpunjuje jedan događajni niz, Andrejevu istragu, Teodorino i Nađino prijateljstvo, Nađinu i Andrejevu vezu, Teodorinu brigu za autističnog brata i pokušaj njegovog izlečenja pomoću eksperimentalne naučne terapije. Na obodima događanja ili, bolje reći, na preseku svih dešavanja i komunikacije među likovima, kao težišna tačka odnosa postoji misao koja ih prati, misao svakog od tih junaka, sa snagom ironijskog ili kritičkog otklona ili prepustanja filozofskom pokušaju razrešenja te burne, turbulentne, po mnogo čemu zbunjujuće svakodnevice. To su likovi akteri vidljive, materijom uslovljene svakodnevice koju pokušavaju da razumeju i prevladaju dok istovremeno tragaju za centrom „kulture duše“ čije povlačenje pred „kulturom pragmatizma“ slute. Tu negde leži i paradoks i tragedija savremenog čoveka. Progresivan tehnološki razvoj stvorio je iluziju da je sve moguće dok se istovremeno u ubrzanoj fragmentaciji pojавne stvarnosti čovek suočava s jednom drugačijom istinom, da je raspolučen i da je ono što naziva „kulturom duše“ samo „sporedni efekat života“ pod dominacijom pragmatičnog interesa. Zografi ne nudi rešenje, on u literaturu transponuje avanturizam modernog čoveka koji iza sebe ima hiljade godina civilizacije, a sada, na prekretnici vekova, oseća da je na početku. Taj paradoks nose njegovi junaci, svojim životom ga potvrđuju i svojom mišlju i delovanjem pokušavaju da odgonetnu. I grade tako autentičan moderni roman, literarni presek stanja uma i duha čoveka 21. veka.